

Domácí formy liturgie – domácí pobožnosti

Výraz „domácí formy liturgie“ není v literatuře o liturgii obvyklý. Nedávno vydaný *Liturgický slovník* od Ruperta Bergera takový výraz vůbec nemá. Najdeme tam nejvýše heslo „pobožnost“.¹ Podle autora prvotním významem slova pobožnost je „pozornost a odevzdanost člověka při modlitbě a bohoslužbě“. Berger dále tvrdí, že obecně se důrazem na pozornost míní pozornost intelektuální, zatímco lat. Termín „*devotio*“ znamená spíše celkovou oddanost, ochotu k sebedarování.² Pro katolického liturgického odborníka jsou pobožnosti označením „společné modlitby spíše lidového charakteru, mimo přísný rámec liturgie, jak se konají v duchovních kruzích denně (ranní a večerní pobožnost) a ve farních kostelích především při nedělních pobožnostech, tzv. požehnáních (něm. *Volksandacht*, ital. *benedizione*, franc. *salut*)“. Berger připouští, že v pozadí pobožností byla snaha lidu participovat nějakým způsobem na jinak nesrozumitelné liturgické bohoslužbě.

Z tohoto pohledu vidíme, že pobožnost je chápána jako něco vedlejšího, co je spíše projevem touhy lidu po určité formě participace na bohoslužbě. Účasti na mši pomáhala pobožnost mešní, modlitby žalmů připomínal růženec a v modlitbách poskytovaly zapojení „malé hodinky“. Lidové pobožnosti uzavíraly hodinky a nešpory např. antifonou mariánskou (*Salve Regina*). Chodívalo se přitom průvodem k mariánskému obrazu, kde se konaly zpěvy a litanie a to vedlo postupně ke vzniku pobožností typu požehnání. Berger připomíná, že v severním Německu se postupně začalo s výstavem nejsvětější svátosti. Sanktissimum se přeneslo na hlavní oltář a začal se zpívat nějaký hymnus či antifona (např. *Ave verum corpus*) a na závěr následovala orace a požehnání. Od 19. století se postupně vyvinuly různé typy pobožností, jak o tom svědčí modlitební knihy německých diecézí. Nakonec se objevily také pobožnosti, které vycházejí ze soukromého rozjímání a z katechetických potřeb. Podle tohoto římskokatolického pojetí se pobožnosti v přísném slova smyslu nečítají k liturgii, jsou jí však blízko. Nabývají spíše charakter toho, co se označuje jako „*sacra exercitia*“ (zbožná cvičení) pořádaná biskupem. Ještě je uvedeno, že „díků své vřelosti a blízkosti lidu představují nezbytný doplněk oficiální liturgie, vyžadují ovšem pečlivou a starostlivou korekci bohoslužbou univerzální církve.“³

Při přemýšlení nad tímto pojetím jsem postrádal důraz, který nám přináší biblické přiblížení prvotní církve. Musí být pobožnost tolik institucionalizovaná? Musí se odehrávat v bohoslužebném prostoru?

Na svém počátku, hned po Letnicích, se církev shromažďovala na dvou místech, v chrámu a po domech. To bylo pravidlem v apoštolské době. Dále můžeme připojit, že apoštolská misie neopomíjela synagogy – školy, což byla místa výuky, modliteb a shromaždiště židovských rodin. Modlitby v chrámu a v synagoze nám dnes mohou připomínat důraz na společnou církevní bohoslužbu a shromáždění po domech akcentuje důležitost rodiny jako základní sociologické jednotky společnosti a národa. Zmínit je možné také v Písmu sv. zachycené křty domů, které ale spíše potvrzují skupinová rozhodnutí daná semitskou kulturou. Podle hlavy rodiny se rozhodovala celá rodina. Pokřtěná rodina potom musela určitým způsobem duchovně fungovat. To znamená, že tam musel být někdo, kdo vedl domácí liturgii (zpravidla hlava rodiny; nejstarší syn).

---

¹ BERGER, R.: *Liturgický slovník*. Vyšehrad, Praha 2008, s. 361n

² *Ibid*, srov. s. 361

³ *Ibid*, s. 362

V současné době naše křesťanství možná trochu přeceňuje chrámovou bohoslužbu a podceňujeme význam bohoslužby domácí. Kde jinde by probíhalo něco, co je označováno slovem „*symposion*“? Hostina, společné stolování (συνπόσιον), při kterém bylo možné sdílet radost i zármutek, zprávy i povzbuzení. Za takové *symposion* je prohlášeno rozsazení lidí na trávě při nasycení zástupu. Není pochyb o tom, že pospolitý život prvotní církve a její častá, v počátcích každodenní večerní setkání se společným jídlem, obsahovala také liturgii domácí pobožnosti. Je patrné, že tam bylo čtení okružních dopisů – epištol, byly tam modlitby a se vši pravděpodobností i písně. Když je apoštol Petr znovu ve vězení, domácí skupina se za něj modlí.⁴ Často se slovo modlitba vyskytuje v množném čísle a čteme o modlitbách různých skupin.⁵ Agapy, tzv. hody lásky, ještě více naznačují společenství po domech. Není zcela jasné, kdy společné jídlo ústilo do sv. večeře Páně. Všechny zmínky o lámání chleba ve Skutcích apoštolů nemusejí znamenat označení večeře Páně, protože tento postup byl obvyklý ve všech židovských domácnostech.

Ve Starém zákoně hrála domácí liturgie velmi důležitou roli. Dokonce podle shrnutí Carmine Di Sante v jeho knížce „*Židovská modlitba: K počátkům křesťanské liturgie*“, prvořadým místem židovské liturgie je domov.⁶ Domov je považován za svatyni. Pro Žida byl domov skutečně svatyní. Rodinný stůl byl jakýsi domácí oltář. Každé jídlo bylo posvátným rituálem a rodiče byli sloužící kněží. Rodinná bohoslužba provázela každodenní práci a budovala v rodině duchovní spřízněnost. Připomínány jsou tři domácí slavnosti. Jedna každodenně v souvislosti s jídlem. Druhá jednou týdně v návaznosti na *šabat* a třetí potom jednou za rok se slavením svátku *pesach*. Není pochyb o tom, že při rodinném stole probíhala liturgie. Di Sante uvádí, že pán domu řekne: „Se souhlasem (pána domu a) přítomných chceme velebit toho, z jehož štědrosti jsme jedli“. Následuje opět odpověď účastníků: „Požehnaný ten, z jehož štědrosti jsme jedli a z jehož dobroty žijeme.“⁷ Náznak toho, že domácí liturgie není jen záležitostí muže, vidíme na oslavě *šabatu*, který začíná *berachou*, kterou pronáší matka a končí ji pak další požehnání, nazývané *havdala*, které pronáší otec. A mohli bychom pokračovat velmi zajímavým a inspirativním průzkumem domácí liturgie starozákonního lidu.

Kde se tyto silné důrazy na domácí liturgii ztratily? Proč byla bohoslužba staletými příliš fixována na kostel? Proč věřící nebyli vedeni k domácí liturgii a k pravidelným pobožnostem? Byl to strach vedení církve z herezí, které by mohly přežívat v domácím prostředí?

Z dějinného vývoje je třeba povědět, že nový důraz na domácí pobožnosti je vždy spojen s určitými obnovnými proudy. V naší historii nalezneme silný důraz na domácí pobožnosti v bratrské reformaci. Nejznámějším představitelem je nepochybně Jan Amos Komenský, který se stará o pěstování zbožnosti vydáním své knihy *Praxis pietatis*.

Jak rychle ráno procítíš, zavři dveře srdce svého, aby žádné zemské myšlení tam nemohlo, dříve než na Pána Boha vzpomeneš. Nebo slušné jest, aby on přední místo vždycky měl. To stane-li se, zlá myšlení nebudou smět do srdce, aneb snáze je vypudíš, a budeš moci celý den tím nábožněji strávit. Naproti tomu, nenaplníš-li srdce svého hned z rána myšlením pobožným, o Bohu, o jeho slovu, aby jako oni dva svícnové v chrámě od jitra do večera olejem Božího slova naplněné a kadidlem modliteb se kouřící bylo: tedy jistotně ďábel pečováním o

⁴ Sk 12,4

⁵ Např. 1Te 1,2: *Stále vzdáváme díky Bohu za vás za všechny a ustavičně na vás pamatujeme ve svých modlitbách;* (ČEP)

⁶ Srov. DI SANTE, C.: *Židovská modlitba: K počátkům křesťanské liturgie*. Oikymene, Praha 1995, s. 139

⁷ Ibid s. 147

*ten život a jinými těla žádostmi tak je zanese, že sloužení Bohu naprosto nezpůsobné jsouc, celý den jen marná, nečistá, lživá, rouhavé slova ze sebe vymítat bude.*⁸

Podle Komenského má každý přečíst Bibli nejméně jednou za rok. Silný důraz je také na přemýšlení, meditaci a modlitbu. Kniha *Praxis pietatis* dává modlitební návody a vede k živé a konkrétní modlitbě. Komenský akcentuje silně i večerní modlitbu a odvolává se na praxi různých řeholních bratrstev, aby podtrhl důležitost pravidelnosti denního přijímání Písma svatého a modlitby osobní i společné. Objevuje se také důraz na zpěv žalmů. Můžeme zmínit důraz na modlitbu hospodáře s čeledíny a vůbec na bratrské domy, které měly svůj řád v domácích pobožnostech.

Důrazy na domácí pobožnosti jsou spjaty s anglickými puritány, s vývojem luterského i reformovaného pietismu. A nemůžeme opomenout obnovenou Jednotu ve spolupráci s duchovně probuzeným hrabětem Mikulášem Ludvíkem Zinzendorfem. Velmi známý je důraz Jednoty na čtení Písma svatého podle Bratrských hesel a typické jsou také tzv. modlitební stráže, které hrály důležitou roli v hernhutské misijní probuzení. Domnívám se, že pietismus bývá často tendenčně odsuzován jako introvertní a často i bizarní spiritualita. Není pochyb o tom, že se v tomto širokém proudu extrémny objevily. Na druhou stranu nám pietismus zanechal úžasný odkaz, k němuž patří biblické hodiny, domácí pobožnosti, důraz na sociální práci a zahraniční misie.

K velmi zajímavým kapitolám vývoje církve patří studium teologie duchovních probuzení. Všechna duchovní probuzení 18., 19. a 20. století jsou spojena s obnoveným důrazem na studium Písma a také s důrazem na vytrvalou modlitbu, která pevně patřila do domácích kroužků.

Proč dnes máme problém s domácími pobožnostmi?

Dnes není problém s různými materiály, které mohou sloužit jako vodítko pro domácí liturgii. Je možné, že největší problém je způsoben krizí rodinného života v dnešní společnosti, rozpadem vícegeneračních rodin a také nezralostí křesťanů, kteří nejsou schopni doma používat domácí formy liturgie a z nich také těžit. Samozřejmě zde hraje také svou roli agresivní nabídka médií, přesycenost informacemi, internet a nabídka různých druhů komunikačních sítí. Nejčastějším argumentem proti domácím pobožnostem bývá přepracovanost a nedostatek času. Dalším problémem je, že každý člen rodiny pracuje na jiném místě a odchází či přichází v jinou dobu. Četl jsem článek pocházející z Velké Británie, kde bylo dokumentováno, že na rozbití rodinných setkání u jídla má svůj velký podíl vynález mikrovlnné trouby. Hospodyně, nebo jiný člen rodiny připraví něco k jídlu, dá to do ledničky a každý, kdo přijde domů, tak si kousek jídla vezme, vloží ho do mikrovlnné trouby a o samotě si ho sní. Rodiny se postupně odnaučují setkat při jídle kolem stolu. Zvláště česká společnost tíhne k tomu, že místo stolování, dochází k individuálnímu sycení. Někdy už ani v neděli lidé nejsou společně kolem stolu, nepohledí si do tváře, nesdělí si své zkušenosti a prožitky a potom také neotevřou Bibli a společně se nemodlí. Všimám si, že mnozí jsou zvyklí jíst o samotě a ve spěchu. Společné jídlo pro ně není příležitostí ke stolování a společenství s druhými lidmi. To se samozřejmě dotýká života rodiny a v církevním kontextu patrně také slavení eucharistie.

---

⁸ KOMENSKÝ, J. A.: *Praxis pietatis*. Křesťanský spolek mladíků, Praha 1922, s. 75n

Ve své inspirativní knížce „Život v obecnství“ Dietrich Bonhoeffer podtrhuje:

K ranní společné pobožnosti patří četba Písma, píseň a modlitba. Stejně jako rozličná obecnství, tak jsou i různé podoby pobožností. Musí to tak být. Křesťanská rodina s dětmi potřebuje jinou pobožnost než společnost teologů. V žádném případě není správné, když se tyto formy sjednocují, když například bratrstvo teologů se spokojí s domácí pobožností určenou dětem. Ke každé pobožnosti ovšem patří slovo Písma, církevní píseň a modlitba obecnství.⁹

Ke stejnému tématu John Stott, anglikánský teolog a otec světového moderního evangelikálního hnutí podtrhuje, že pokud chceme zažít stálý růst ve svém křesťanském životě, patrně nic není důležitější, než kázeň v každodenních tichých chvílích s Bohem.¹⁰ Tyto chvíle s Bohem jsou jeden z nejdůležitějších nástrojů milosti. Je nejlepší, když takové chvílky jsou tím prvním ráno a také tím posledním na sklonku dne. Je jasné, že každý si musí vybrat vhodnou dobu podle svých možností. Důležité je potom dodržovat pravidelnost a vyvinout dobrý zvyk. Jsem si vědom toho, že proti pravidelnosti se bouří filozofie existencialismu a touha po autentické zkušenosti. To, co je pravidelné, co se opakuje, ztrácí pro dnešního člověka autentičnost. Pod vlivem tohoto přístupu ale platíme obrovskou cenu za nedostatek disciplíny – přicházíme o pravidelné sycení Božím slovem. *Je psáno: 'Ne jenom chlebem bude člověk živ, ale každým slovem, které vychází z Božích úst.'* (Mt 4,4). Řada významných křesťanů se shoduje v tom, že nic tolik neovlivnilo jejich duchovní život, jako tiché chvíle s Pánem a Spasitelem skrze Boží slovo a modlitbu (např. anglikánský arcibiskup William Temple, nebo učitel teologie Dr. Frank Gaebelin, editor velké komentářové řady *The Expositor's Bible Commentary*).

John Stott podtrhuje také pořadí. Nejdříve mluví Bůh – čteme Boží slovo, potom je obvykle mnoho toho, o čem můžeme s Bohem mluvit. Modlitba je oboustranná konverzace. Pro naši domácí liturgii je důležité přesvědčení o tom, že Bible je skutečně Božím slovem. Jestli je to pouze lidské svědectví o Bohu, tak proč bychom se snažili číst pravidelně? To říkám jako teolog, který se učil na různých teologických fakultách a seminářích. Jestliže Ježíš Kristus přišel na zem jako Bůh a člověk zároveň, pak Bible je také Božím slovem a lidským slovem. Říci pouze jedno z této dvojice, znamená upadnout do těžké hereze. Jestli někdo považuje Bibli pouze za Boží slovo, pak je v nebezpečí hereze fundamentalismu. Kdo považuje Bibli za lidské slovo, je v nebezpečí hereze liberalismu. Bible má obě tyto stránky, stránku božskou i lidskou. Proces inspirace Duchem svatým ji dává charakter Božího slova (celé Písmo je Bohem vdechnuté)¹¹ a lidská spoluúčast jí dodává charakter slova lidského, jak se to projevuje v gramatice a stylistice. Vzorem nám může být Ježíšův vztah ke Starému zákonu. Ježíš často opakoval – „*je psáno*“ a bral to jako tu nejvyšší autoritu, která platí. Naše hermeneutika může dobře fungovat, jestli dáváme Písmu tu nejvyšší autoritu. Naopak, jestli snižujeme a zpochybňujeme autoritu Písma, potom nám nepomůže sebelepší exegeze, o hermeneutice už ani nemluvě. Nakonec všechny naše společné konfese toto tvrdí a považují Krista za živé Boží slovo a Bibli za psané Boží slovo.

John Stott ze své anglikánské tradice podtrhuje pro domácí pobožnost následující postup:

⁹ BONHOEFFER, D.: Život v obecnství. Návrat domů, Praha 2006, s. 25

¹⁰ STOTT, J.: Your Confirmation. A Christian Handbook for Adults. Hodder and Stoughton, London 1991, s. 110

¹¹ 2Tm 3,16: „Veškeré Písmo pochází z Božího Ducha a je dobré k učení, k usvědčování, k nápravě, k výchově ve spravedlnosti“ *πᾶσα γραφή θεόπνευστος* ČEP silně oslabuje! Slovo „pochází“ je mnohem méně, než Bohem vdechnuté. Jiné překlady (např. B21, Studijní překlad) zachovávají: „Veškeré Písmo je vdechnuté Bohem“. Jeruzalémská Bible: „Každé Písmo je z Božího vnuknutí.“

Domácí pobožnosti jako formace zbožnosti – spirituality.

- 1) Modli se!
- 2) Přemýšlej!
- 3) Pamatuji!
- 4) Poslouchej!

- 1) Modli se!** Duch svatý má zalíbení v odpovědi na naše modlitby. Smíme prožívat to, co prožívali učedníci na cestě do Emaus. „*Což nám srdce nehořelo, když s námi na cestě mluvil a otvíral nám Písmo?*“ (L 24,27) To nás vede k důvěrné modlitbě.
- 2) Přemýšlej!** Musíme přemýšlet nad Písmem, právě tak jako se modlit. „*Uvažuj o tom, co říkám. Pán ti dá, abys všechno pochopil*“ (2Tm 2,7). Jen Bůh může dát vnitřní porozumění, ale Timoteus měl o slově přemýšlet. Naším úkolem je reflexe. Máme přemýšlet nad tím, co to znamenalo. Jaký byl původní význam tohoto slova v kontextu Písma. A potom je naším úkolem se ptát, co text říká nyní a jaká je současná aplikace tohoto textu.
- 3) Pamatuji!** Výsledek našeho čtení a přemýšlení bychom si měli pamatovat. Izrael měl také špatnou paměť a nepamatoval si Boží nařízení. Velkou pomocí i při domácí pobožnosti je papír a tužka. Dnes třeba poznámka v počítači. Pomocí je také učení se veršů nazpaměť. Zajímavý je příklad programu dětských oddílů Awana, který je založen mimo jiné na memorování textů Božího slova.
- 4) Poslouchej!** Nemá příliš mnoho smyslu číst Písmo, konat domácí pobožnosti, pokud se nebudeme snažit poslouchat. Moudrý muž, který staví svůj dům na skále, je ten, kdo staví na Božím slově (Mt 7,24). Jakub také připomíná, že máme být činiteli Slova, nikoli jen posluchači (Jk 1,22).

Pokud jde o modlitbu, pak John Stott doporučuje rozvinout pět dimenzí.

- 1)** Modlitba, která vyjadřuje náš pohled k Bohu a je skutečně uctíváním.
- 2)** Dále pohled do našeho nitra. To je vyznání hříchů a vede ke *kyrie eleison*.
- 3)** Třetím rozměrem může být pohled kolem sebe – to jsou přímlyvy. Vidíme kolem sebe mnoho potřeb a Bůh čeká, že je přineseme před jeho trůn.
- 4)** Čtvrtou dimenzí je ohlédnutí se zpět na to, čím nás Bůh provedl a co učinil i pro druhé lidi. To je dobrořečení, které se liší od uctívání Boha tím, že děkujeme za různé konkrétní věci, které Bůh učinil a daroval.
- 5)** Pátým rozměrem je pohled do budoucnosti. Zde přinášíme to, co je před námi, čeho se bojíme, co nás čeká. Přinášíme své osobní prosby a přání. To vše v důvěře, že Duch svatý za nás lká lkánými nevypravitelnými a že naše modlitby usměrní.

Návrh obsahu domácí liturgie

1. Písmo
2. Výklad
3. Modlitby

4. Zpěv písní

5. Požehnání

Beracha

Do rodinné bohoslužby bych zařadil také *berachu* – dobrořečení Bohu a žehnání členům rodiny. Podle biblického vzoru je úlohou otce rodiny, aby žehnal své manželce a svým dětem. Vychází to z novozákonního učení o tom, že muž je hlavou ženy.¹² Muž má duchovní zodpovědnost za rodinu. Je liturgem rodiny a je velkou škodou, když se této role neujme. Prof. Jaro Křivohlavý častěji podtrhoval, že i když je v některé rodině žena duchovně vyspělejší, má to být muž, kdo dá podnět k pobožnosti a přečte z Bible. Je to jeho úkol.

Podle starozákonního vzoru neexistuje nic, co by nebylo příležitostí pronést *berachu*. I negativní zkušenosti, jako nespravedlnost nebo nemoc, vedou nikoli k uzavření se do sebe a beznaději, ale k díkuvzdání a chvále.¹³ *Beracha* je výrazem otevřené mysli. Velebit Boha v nesnadné situaci je možné pouze díky naději ve vykoupení. Velebit Boha „za zlé“ věci a události není projevem podrobení se osudu a rezignace, ale aktem vzpoury vůči zdánlivému či dočasnému vítězství zla.

Vzpomínám na svou babičku, když jsem se s ní, jako mladý člověk setkal v den, kdy zemřel můj dědeček. První slova, která babička v této chvíli bolesti pronesla, byla *beracha*. Zazněla slova: „Hospodin dal, Hospodin vzal, budiž požehnáno jeho jméno.“ To nebyla rezignace, ale vyjádření víry, že i přes tuto smrt bude Pán Bůh jednou triumfovat.

Věřící Žid byl přesvědčen, že ten, kdo používá dary tohoto světa, aniž by nad nimi pronášel požehnání, znesvěcuje, co je svaté. Modlitba *beracha* vede pryč od snahy manipulovat Bohem a učí Hospodinu pokorně naslouchat. V židovských rodinách se modlí ráno i večer *šema* a po něm následuje vždy několik požehnání. V liturgii církve bereme žehnání za důležitou součást bohoslužby. Ale žehnání má být součástí i domácí liturgie. Tam se může uplatnit všeobecné kněžství věřících. Otec může na konci ranní pobožnosti vyslovit *berachu* a požehnat manželce, která se bude v době jeho nepřítomnosti starat o děti. Může požehnat dětem na cestu do školy a k celodenním úkolům. Může žehnat nemocným členům rodiny. Je samozřejmé, že podle všeobecného kněžství může v jeho nepřítomnosti žehnat dětem maminka. Požehnání dětem je na místě i před spaním. Např. „Ať vám žehná Hospodin, chrání vás od všech zlých vlivů a dá vám klidný spánek!“

Pobožnosti s dětmi

I když jsme národem Komenského, musíme přiznat, že nám vždy není blízké, abychom uzpůsobili domácí liturgii s ohledem na děti. Děti potřebují domácí liturgii zřetelnou, názornou, ne nudnou. Velmi rády na ní budou aktivně participovat. Ladislav David má v časopise *Bratrstvo* článek nazvaný „Proč je dobré uklidit nádoby a otevřít Bibli“.¹⁴ Vzpomíná na své dětství a na domácí pobožnosti. Jednoznačně se staví za domácí pobožnosti a připomíná některé vhodné pomůcky. Domácí pobožnost vidí jako možnost každodenního vstupu Hospodina do rodinného kruhu. Poctivě přiznává, jak u nich doma zápasili se

¹² ...muž je hlavou ženy, jako Kristus je hlavou církve, těla, které spasil (Ef 5,23).

¹³ DI SANTE, C. (1995), s. 43

¹⁴ http://www.balustrada.cz/bratrstvo/tisk.phtml?0103_stribro (Bratrstvo 3/2001)

společným časem, ale také s tím, že jsou prostě doby, kde se člověku k rodinné liturgii nechce, protože měl třeba určitý konflikt s jiným členem rodiny. Přesto je důležitá pravidelnost, která je ochranou proti libovůli a našim proměnlivým náladám.

Pobožnost s dětmi je specifický úvar, kde je vždy k dobrému pokusit se hledat formu, která by dětem umožnila aktivní participaci. Děti mohou např. číst z Písma a větší prostor bude vyhrazen zpěvu. Hudba a zpěv jsou zvláštní dary od Boha. Jednak se dotýkají emocionální složky člověka a potom také slovy písní vstupují do druhé hemisféry, kde sídlí naše mysl. Prostřednictvím písní se děti a také i my můžeme mnoho naučit. Písně nás učí si zapamatovat části Písma svatého, ale také chvály, vyznání a některé modlitby. Většina dětí ráda zpívá a je zde prostor i pro uplatnění hudebních nástrojů, na které děti hrají. Rodina, kde není vůbec žádné hudební obdarování, má dnes možnost použít množství dětských písní dostupných na různých zvukových nosičích. Děti zpívají na bohoslužbách církve pro ně často zcela nesrozumitelné písně. O to více je příležitost doma zpívat písně s texty, které jsou přiměřenější dětskému věku.

Pro čtení a krátký výklad existuje dnes dobrá nabídka různých materiálů. Připomeňme ještě modlitbu. Když se dítě domluví se svými rodiči, je čas na učení se modlit. I maličké dítě se obvykle snadno naučí modlit nejen modlitbami, které je naučíme, ale také vlastními slovy. Zde vidím velikou šanci ukázat dětem volný přístup k nebeskému Otci, který nepotřebuje náš liturgický oděv, ani přesně zformulované modlitby. Doma s ním můžeme hovořit i zcela neformálně a můžeme přinášet své díky i prosby. Je jasné, že se přitom dozvíme řadu zvláštních teologických pojetí. Ale nebeský Otec jistě slyší zvláště proto, že Ježíš Kristus postavil důvěru dětí jako vzor pro víru dospělých a nikoli naopak.

Domácí pobožnost s dětmi může začít dvěma, třemi písněmi, potom pokračujeme čtením vybraného oddílu Písma, krátce se pokusíme text vysvětlit, případně navázat krátký rozhovor a potom se modlit. Zapomenout bychom neměli na požehnání a třeba ještě závěrečnou píseň. Pobožnost s dětmi nesmí být dlouhá.

Myslím, že dobrým směrem ukazoval evangelický farář Štěpán Šoltész, když řekl, že výchova v rodině je nejzákladnější službou. Není jedna z mnoha, ale je tou nejdůležitější.¹⁵ Požehnání dětí, dedikace, nebo křest svatý jsou východiskem výchovy. Kristus si činí nárok na život našeho dítěte. Kristus dítě rodičům do výchovy svěřuje. Domácí formou liturgie nerozumím pouze vlastní domácí pobožnost, ale bohoslužbu celého dne. Tak jako má křesťanská liturgie přesah do bohoslužby všedního dne, tak také domácí liturgie neprobíhá pouze ve chvíli domácí pobožnosti, ale děje se v životě rodiny. K tomu napsal zajímavá slova pravoslavný teolog Ion Bria ve své studii *The Liturgy after the Liturgy*.¹⁶ Výchovou je vše, co ze strany lidí formuje život dítěte. Veškerý rodinný život by měl charakterizovat společnou cestu určenou Božím slovem.

Důležité jsou jak osobní, tak společné modlitby rodičů za děti. V Novém zákoně modlitbu nacházíme také v množném čísle (αἱ προσευχαί), nebo čteme o domu modlitby. Modlit se i před dětmi a v nejrůznějších situacích a zápasech života je velmi důležité. Děti si dobře zapamatují, když slyší své rodiče se modlit, zvláště v nějaké složité situaci a také při vyznávání hříchů a vin. V dětech to upevňuje dimenzi, že každý je někomu zodpovědný a že také rodiče jsou za svůj život zodpovědní Bohu.

¹⁵ ŠOLTÉSZ, Š.: *Kristus a rodina*. Kalich, Praha 1990, 3. vydání, (1. vydání 1967), s. 93

¹⁶ BRIA, I.: *The Liturgy after the Liturgy*. In: Kinnamon, M.; Cope B. E. (Ed.), *The Ecumenical Movement: An Anthology of Key Texts and Voices*. WCC/Baker 1997, p. 365-368

Šoltész také vysvětluje, že není snadné odpovědět na otázku, kdy máme začít vypravovat dětem biblické děje a seznamovat je se základními výroky Písma. Nejpřirozenější cestou je, když se dítě zúčastní domácí pobožnosti rodičů, při níž se čte Písmo. Písmo čteme pro sebe a jenom tehdy, když se děti samy ptají, snažíme se jim přečtený oddíl objasnit úměrně jejich věku a chápání. Potom postupně vybíráme z Písma oddíly, které jsou dětem srozumitelné. Není snadné vypravovat biblické příběhy způsobem přiměřeným chápání dětí v předškolním věku. Můžeme se hodně naučit od lidí, kteří to umí, např. od učitelů nedělní školy. Z Písma je vhodné vybírat pro děti zvláště příběhy, které se týkají základních lidských vztahů, např. vzájemného poměru sourozenců, poměru rodičů k dětem a dětí k rodičům, poslušnosti, věrnosti a bdělosti a zase negativních jevů jako jsou neposlušnost a povrchnost. Nedoporučuje se vybírat příběhy, v nichž hřích překračuje hranice každodenní dětské zkušenosti (např. hřích Kainův, obětování Izáka, nebo i podobenství o nevěrných vinařích). Dost na tom, když se normální lidský život a jeho vztahy dostanou do světla Božího slova.¹⁷

Pro větší děti, které se zúčastňují bohoslužeb církve, může být osvěžením použít knihu dobrých křesťanských příběhů. Posloužit mohou knihy někoho, kdo dovede dobře ilustrovat biblické principy, jako např. Philip Yancey a jeho kniha *Nikdy nekončící milost*.¹⁸

Při rodinných pobožnostech s dětmi považují za jednu z nejtěžších věcí vyvážit radostnost a zábavnost této liturgie a zároveň vyjádřit bázeň Boží, Boží velikost a spravedlnost. Jde o to, abychom nenaučili děti nezávaznému a lehkovážnému přístupu k Bohu a zase na druhé straně neupadli do nějaké farářské strnulosti a formálnosti. Rodinná pobožnost je také příležitostí pro vzájemné omluvy a vyznání toho, co se nepodařilo.

Domácí rituály

Pro domácí liturgii je vhodné využívat chvíle, jako jsou např. nejrůznější rodinné oslavy. Myslím narozeniny, výročí svatby rodičů, vstup dítěte do školy, Vánoce, Velikonoce a další svátky církevního roku. Často se v dnešní době musíme znovu učit slavit. Vytvořit určitý rituál není snadné, ale je to velkou pomocí. Dnes se ví, že rituály velmi pomáhají zpracování různých zlomů a nových situací lidského života. Rodinná oslava je opět příležitostí k pronesení berachy a vyjádření díků a proseb. Společný zpěv pomáhá sjednocovat členy rodiny ve společném pohledu k Hospodinu.

K rodinným rituálům patří také svatby a pohřby. Také tyto události jsou příležitostí k určitému rituálu, který je vyjádřen vhodným chováním, oblečením, setkáním s příbuznými a společnou rodinnou pobožností či alespoň modlitbou a písní.

Domácí pobožnosti – výzvy a možnosti

Domácí pobožnosti před nás kladou výzvu integrity našeho duchovního života. Jsme ochotni uspořádat program rodiny tak, aby tam vůbec rodinná liturgie mohla probíhat? Jsme ochotni se sjednotit a udržovat rodinné vztahy na takové úrovni, aby pobožnosti byly možné? A chceme využít domácí pobožnosti před Boží tváří ke zlepšení a novému vybudování vzájemných vztahů? Připomeňme několik návrhů.

¹⁷ Srov. ŠOLTÉSZ, Š. (1990), s. 117n

¹⁸ YANCEY, P.: *Nikdy nekončící milost*. Návrat domů, Praha 2001

- **Společná modlitba manželů.** Za téměř nejdůležitější pro rodinu a její život považují společnou modlitbu manželů. V zápasech všedního dne je to nejlepší způsob, jak udržet manželství harmonické a krásné. Modlitba manželů, třeba docela krátká, je možností vstupu na stejnou rovinu pod křížem Ježíše Krista. Ať se v různých zápasech všedního života projevil hůře jeden, nebo druhý, společné místo v modlitbě pod křížem je zárukou, že se manželé postaví na jednu rovinu a ta je předpokladem vyznání a obnovy. Manželství, kde se manželé spolu modlí, se nerozpádají.
- **Vyprávění příběhů.** Není náhodou, že je dnes tolik čten C. S. Lewis. Mezi křesťanskou mládeží je dokonce nejčtenějším autorem duchovní literatury. Proč? Zdá se, že dnešní člověk je vnímavý k řeči příběhů. Lewis pomáhá svou fantazií a nejrůznějšími přístupy rozvíjet narativní přístup k Bibli. Svými příběhy pomáhá vstupovat do meta-narativního příběhu Bible o Boží vykupitelské lásce a Boží cestě za člověkem. Můžeme vzpomenout na Narnii, na Rady zkušeného ďábla, Velký rozvod, svědectvími a ilustracemi naplněné knihy jako např. Problém bolesti, Zaskočen radostí a další. Tato skutečnost nás může povzbudit k vyprávění příběhů, které mohou směřovat a vyústit do velkého příběhu Bible. Je to příležitost se cvičit ve vyprávění a učit se zahrnout také emocionální složku, se kterou dialektičtí teologové měli povětšinou problémy. Současná situace nám nastavuje zrcadlo a ukazuje, že jen určité procento lidí je schopno přijímat prostřednictvím objektivních výpovědí, které někdy připomínají spíše systematickou teologii. Často opakujeme, že Ježíš vyrostlý v semitské tradici byl skvělým vypravěčem příběhů a parabol. Přesto všechno obecně stále vládne v českém protestantismu velký ostych a nedůvěra k subjektivnímu přijetí evangelijního poselství a k jeho předávání, které by zahrnovalo také emoční složku. Z tohoto důvodu by mohly být do domácích pobožností více zařazovány životopisy a svědectví různých výrazných křesťanů.
- V mnoha zemích a v mnoha církevních tradicích prožívá určitou renesanci domácí liturgie, která se odehrává v jednotlivých domovech. Jakoby se zde církev znovu vrátila k modelu, který byl funkční v prvotní církvi. Expanze křesťanství je v některých oblastech spojena s modelem domácích skupin, kde probíhá jednoduchá liturgie, zpravidla bez ordinované služby. Taková liturgie obsahuje písně chval, čtení Písma, výklad biblického textu s diskusí a spontánní modlitby. Tento model se objevuje v Jižní Koreji, ale ve větší míře je také v Americe a v některých evropských zemích. Je to model, který funguje i v době pronásledování církve. Sbor bývá propojen skupinkami, z nichž každá má svého vedoucího a často jsou probírány biblické texty např. jako *lectio continua*, nebo cykly podle některé pomůcky. Znovu se ukazuje, jak tento model vede k rozvinutí všeobecného kněžství věřících a podněcuje k aktivnímu podílení se na výkladu i modlitbách.

Křesťanské kázně jako prostředky milosti

Důležitou průvodní součástí domácí liturgie mohou být tzv. křesťanské kázně, disciplíny, nebo jak se dříve říkávalo „křesťanské ctnosti“. Pomocí se mohou stát následující projevy praxe zbožnosti.

1. **Meditace.** *Kontemplace není psychologickým trikem, ale teologickou milostí.* (Thomas Merton)
2. **Modlitba.** *Jsem základem toho, co žádáš. Mou vůlí především je, abys to měl. Pak tě vedu k tomu, abys to chtěl, a pak k tomu, abys o to žádal, a ty o to žádáš. Jak by se tedy mohlo stát, že bys nedostal to, o co žádáš.* (Juliana z Norwich)
3. **Kázeň studia.** Cílem duchovních kázání je transformace osobnosti člověka. V této oblasti je důležitá také kázeň studia. Filipským 4,8 *Konečně, bratří, přemýšlejte o všem, co je pravdivé, čestné, spravedlivé, čisté, cokoli je hodné lásky, co má dobrou pověst, co se považuje za ctnost a co sklízí pochvalu.*
4. **Kázeň jednoduchosti.** „*Když opravdu žijeme vnitřně prostým životem, celý náš zjev je upřímnější a přirozenější. To je pravá prostota... Uvědomujeme si jistou otevřenost, vlídnost, nevinnost, veselí i vyrovnanost, které jsou okouzující, když kolem sebe stále vidíme čistými očima. Ach, jak roztomilá je prostota! Kdo mi ji dá? Vše pro ni opustím. Je to perla evangelia.*“ (Francois Fénelon)
5. **Kázeň podřízenosti.** „*Křesťan je nejsvobodnějším pánem všeho a není podřízen nikomu; křesťan je služebníkem všech a je podřízen každému.*“ (Martin Luther)
6. **Kázeň služby.** „*Musíš se naučit, že chceš-li vykonávat dílo proroka, není ti zapotřebí žezla, ale motyky.*“ (Bernard z Clairvaux)
7. **Kázeň vyznání.** „*Vyznání zlých skutků je prvním počátkem dobrých.*“ (Augustin z Hippo)
8. **Kázeň vedení.** „*Zůstávej v životě, lásce, moci a moudrosti Boží, v jednotě s druhými a s Bohem; a pokoj s moudrostí Boží naplní tvé srdce, že tě nic nebude moci ovládat, než život, který stojí na Pánu Bohu.*“ (George Fox)
9. **Kázeň oslavy.** „*Hlavní cílem a povinností člověka je milovat Boha a vždy se z něj radovat.*“ (Westminsterský katechismus)¹⁹

Seznam literatury použitelné pro domácí pobožnosti:

- BUSCH, Wilhelm: *365 krát ON. Slova života.* přel. Cyril Horák a Emil Král, BJB, 1980
COLSON, Charles W.: *Jak milovat Boha.* Biblos, Třinec 1993
FOSTER, R. J.: *Uspořádej svůj duchovní svět.* Návrat domů, Praha 2008
GRAHAM, Billy: *Naděje pro každý den.* Návrat domů, Praha 2006
GRÜN, Anselm: *Kdybych měl už jen jeden den života.* Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2000
CHAMBERS, Oswald: *To nejlepší pro jeho slávu.* Návrat domů, Praha 2006
KOŠŤÁL, Jan: *Síla víry.* Kalich, Praha 1981 (1. vyd. 1952)
LEWIS, C. S.: *Velký rozvod nebe a pekla.* Návrat domů, Praha 2003
LEWIS, C. S.: *Zaskočen radostí.* Návrat domů, Praha 2006
NOUWEN, Henri J. M.: *Chléb na cestu: Deník moudrosti a víry.* Karmelitánské nakl. Kostelní Vydří 2000
NOUWEN, Henri J. M.: *Návrat ztraceného syna.* Paulínky, Praha 2001
STOTT, John: *Through the Bible through the Year.* Baker Books, Grand Rapids, 2006

¹⁹ Citáty jsou podle FOSTER, R.: *Celebration of Discipline: The Path to Spiritual Growth.* Hodder and Stoughton, London, Sydney, Auckland, Toronto 1980

Mana pro tento den: Denní úvahy nad Biblií. Tůma, P. (Ed.), Biblická jednota, Praha (každoročně)

WARREN, Rick: *Proč jsme vůbec tady? Čtyřicetidenní zastavení nad smyslem života*. Návrat domů, Praha 2005

YANCEY, Philip: *Nekončící milost*. Návrat domů, Praha 2001

Použitá a citovaná literatura:

BERGER, R.: *Liturgický slovník*. Vyšehrad, Praha 2008

BONHOEFFER, D.: *Život v obecenství*. Návrat domů, Praha 2006

BRIA, I.: *The Liturgy after the Liturgy*. In: Kinnamon, M.; Cope B. E. (Ed.), *The Ecumenical Movement: An Anthology of Key Texts and Voices*. WCC/Baker 1997

DI SANTE, C.: *Židovská modlitba: K počátkům křesťanské liturgie*. Oikoymene, Praha 1995

FOSTER, R.: *Uspořádej svůj duchovní svět*. Návrat domů, Praha 2008

KOMENSKÝ, J. A.: *Praxis pietatis*. Křesťanský spolek mladíků, Praha 1922

LOVELACE, R. F.: *Dynamics of Spiritual Life. An Evangelical Theology of Renewal*. Paternoster, Exeter, 1979

MACDONALD, G.: *Uspořádej svůj svět*. Návrat domů, Praha 2003

STOTT, J.: *Your Confirmation. A Christian Handbook for Adults*. Hodder and Stoughton, London, Sydney, Auckland, Toronto 1991

ŠOLTÉSZ, Š.: *Kristus a rodina*. Kalich, Praha 1990, 3. vydání, (1. vydání 1967)

ŘÍČAN, R.: *Od úsvitu reformace k dnešku*. YMCA, Praha 1948

ŘÍČAN R. a MOLNÁR, A.: *Dějiny Jednoty bratrské*. Kalich, Praha 1957

ThDr. Pavel Černý, Th.D.

Předneseno na studijním setkání evangelické liturgické iniciativy Coena, Nová Cerekev, 15. 10. 2010